

دکتر ملکیان و محال بودن اثبات متافیزیکی ادیان

حیدر حب الله

ترجمه: محمد رضا ملانی

سؤال¹: منظور دکتر ملکیان در کتاب «عقلانیت و معنویت» از این عبارت که «از نیمه‌ی دوم قرن نوزدهم، آشکار شد که ادعاهای متافیزیکی هیچ یک از ادیان، قابل اثبات نیست» چیست؟ وی این جمله را چندین بار در طول این کتاب تکرار می‌کند و نتایج معرفتی متعددی را از آن می‌گیرد.

پاسخ: دکتر ملکیان به نظریه یا رویکردی ایمان دارد که مسائل متافیزیکی (ما وراء الطبيعة) را قابل اثبات با عقل نظری نمی‌داند. وی شدیداً معتقد به ایده‌ی «برابری ادله» است که توسط فیلسوف آلمانی، امانوئل کانت مطرح شد. به همین دلیل وی به طور واضحی در کتابهای خود می‌گوید خداوند متعال را نمی‌توان به صورت فلسفی اثبات کرد و بر همین اساس، معتقد است تعامل ما با خداوند، تعاملی معنوی و روحی آنهم به وسیله‌ی عقل عملی و وجدانی است.

آنچه گفته شد نظریه‌ی بزرگی است و در مدارسی که به اسم مدارس ایمانی در مسیحیت شناخته می‌شود پیروان زیادی دارد. همچنین پیروان زیادی در میان طرفداران الهیات جدید در غرب دارد. این نظریه، تا حدی بین مدرسه‌ی پوزیتیویسم و تجربه‌گرایی از یک سو و ایمان دینی از سوی دیگر، جمع می‌کند و نشان می‌دهد که تعامل با خداوند، به وسیله‌ی وجدان و روح ممکن است نه با عقل و تفکر.

برای اطلاعات بیشتر می‌توانید به مباحثی که پیرامون «دین و تجدد» در 10 جلسه ارائه کردم رجوع کنید. این جلسات از سلسله مباحث مربوط به علم کلام جدید است که مجموعاً 75 جلسه بود و در آنجا متعرض برخی نظریات پیرامون شدم از جمله نظریه‌ی دکتر طه عبدالرحمن از مراکش و نیز نظریه دکتر مصطفی ملکیان از ایران پیرامون دین معنوی شدم. آن قسمت که به دکتر ملکیان پرداختم توسط برخی از دانش پژوهان و طلاب عزیزم یعنی برادر گرامی، استاد عماد الهلالی – حفظه الله – تقریر و نوشته شد و به شکل مقاله‌ای در مجله‌ی «الکلمة» تحت عنوان «الحدائث و الاتجاه المعنوی فی الدین عند مصطفی ملکیان» منتشر گردید² و استاد الهلالی برخی اضافات و اسناد علمی و نیز استخراج منابع را نیز اعمال کردند تا به صورت یک مقاله‌ی پژوهشی درآمد. خداوند به ایشان جزای خیر دهد.

¹ حیدر حب الله، إضاءات فی الفكر والدين والاجتماع 4: سوال: 537.

² الهلالی، «الحدائث و الاتجاه المعنوی عند مصطفی ملکیان».